

## Nr 1707

av herr Hermansson m. fl.  
om den långsiktiga sysselsättningspolitiken.

Sysselsättningsfragan har både i sin nationella och i sin regionala aspekt en ständig aktualitet. I dagspolitiken och massmedia tenderar dess problematik att skymmas av de tillfälliga stämningar som skapas av kortsiktiga förändringar i den allmänna konjunkturen. I verkligheten utvecklas den långsamt men säkert till ett allt allvarligare uttryck för det kapitalistiska samhällets grundläggande motsättningar och långsiktiga kris.

1930-talets långvariga depression ledde till en våg av statsintervention i det kapitalistiska systemet världen över. I vissa fall var det arbetarpartier som politiskt bar upp dess strävanden, i flertalet fall borgerliga partier. En brytning skedde inom den borgerliga nationalekonomin genom Keynes teorier rörande efterfragestimulans som medel att uppnå full sysselsättning. Keynes och hans efterföljare har emellertid i huvudsak sysslat med den typiska konjunkturrella arbetslösheten. Man har, liksom den klassiska ekonomin, sett dessa som ett system av vågrörelser. I perspektivet har knappast ingatt någon verklig kännedom om kapitalismens stora arbetslöshetsproblem — det som betingas av den lagbundna förskjutningen i kapitalets sammansättning. Det är emellertid denna typ av arbetslöshet som i dag ingår som ett delfenomen i de kapitalistiska ländernas kriser och svarigheter.

I Sverige radde under de första 15 åren av efterkrigstiden full sysselsättning i den ursprungliga mening som präglades av t. ex. Beveridge. Antalet tillgängliga arbeten var lika stort, tidvis något större än antalet arbetssökande. 1950-talets upprustning höll också arbetslöshets-siffrorna nere i de stora kapitalistiska länderna. Den ekonomiska tillväxten var hög, lönerörelserna relativt framgångsrika. Den höga sysselsättningen dölde således i viss mån de faror som var förknippade med att fackföreningsrörelsens ledning accepterade prestationssystem och ackordslöner. Den underlättade också att man i strid med erfarenheten om klassmotsättningarna lät sig påverkas och gripas av klassamarbetsfilosofin.

Kring 1960 gjorde sig allt tydligare en förändring gällande, som förbehadade den långsiktiga krisen. Genom de tillfälliga variationerna iaktogs en stegring i antalet arbetslösa och utslagna. Så länge den allmänna tillväxten var hög undanskymdes tendensen delvis från uppmärksamhet. Fran mitten av 1960-talet började stagnationstendenser inträda, och arbetslöshets- och utslagningsproblemet fick snabbt större proportioner. Detta ledde inte bara till en snabb tillväxt i den industriella

reservarméns storlek. Det ledde också till en förändring i målsättning och begrepp i den officiella sysselsättningspolitiken. Begreppet "full sysselsättning" försvann och ersattes med "balanserad arbetsmarknad". Det ökade exportberoendet, anknytningen till E.G. Sveriges uppträdande som i stor stil kapitalexporterande land — allt detta minskade utrymmet för en i gammal mening Keynesiansk expansionspolitik. Accepterandet av en högre nivå på arbetslöshet, utslagning och omstrukturering blev en nödvändighet för en regering som förvaltade en kapitalistisk ekonomi med en av de högsta koncentrationsgraderna i världen.

För att få en kvantitativ bild av den långsiktiga utvecklingen måste man skilja ut de mycket kortsiktiga variationer som i den offentliga debatten brukar godtyckligt betecknas som "högkonjunktur" och "lagkonjunktur". Dessa variationer är kortare än de traditionella 6-7-åriga cyklerna. Under de senaste 20-25 åren gör sig nämligen en obönhörlig tendens gällande, som klart framträder i alla relevanta data, så snart man räknar med flerårsmedeltal. Denna tendens visar på en allt större industriell reservarmé av arbetslösa, utslagna och undersysselsatta. Blotta talen är betydligt högre i vad som numera kallas högkonjunktur än vad som för 20 år sedan kallades lagkonjunktur. Utslagningen har inte bara ökat, den har också till skillnad från den traditionella arbetslösheten en konstant karaktär. De utslagna suges inte upp av nästa konjunkturvag, den permanenta karaktären av deras utslagningssituation markeras i stället allt starkare. Tillbakagången i de areella näringarna bringar i dagen en undersysselsättning, som traditionellt kunde bemästras inom den agrara och halvagrara familjeekonomin. De starkt ökade priserna, hyrorna och transportkostnaderna för de arbetande blir en av de faktorer som ökar behovet av och kraven på arbete från bl. a. gifta kvinnor. Den häremot svarande tillväxten i sysselsättning är otillräcklig — dvs. undersysselsättningen ökar.

Det är en något omstridd och delvis svärbedömd fråga hur den totala sysselsättningen förändrats de senaste 10 åren. Att förändringen — oavsett hur den hedöms — varit otillräcklig för att hindra en genomsnittligt allt högre nivå av arbetslösheten och undersysselsättningen bestrids emellertid inte från något håll.

På officiellt håll görs ibland gällande att en avsevärd sysselsättningsökning inträffat efter 1965, liksom att under det senaste året situationen förbättrats. Dessa omdömen baserar sig på den gängse urvalsstatistik som är den hittills enda källan för fortlöpande information. Jämförelser med det från tillförlitlighetssynpunkt betydligt mer tvivelaktiga folkräkningsmaterialet från 1965 och 1970 visar dock att denna ökning saknar motsvarighet där — tendensen borde om den varit verklig ha speglats i folkräkningarna, som är de enda som räknar varje person i landet. De av regeringen vanligen aberopade siffrorna hänför sig till urvalsundersökningar, vilkas metodik under perioden genomgått vissa förändringar och vilkas sifferaggregat visar egenartade kortsiktsförskjutningar, vilka kan tyda på systematiska fel. Så långt man kan få svar från folkräkningsmaterialet, dvs. fram till 1970, visas ingen som helst ökning i den totala

sysselsättningen sedan 1965.

Inte heller jämförelser mellan slutet av 1974 och slutet av 1970 ger vid handen att bilden av långsiktig stagnation behöver revideras. De tre första åren på 1970-talet medförde ingen bestående förändring i sysselsättningsens omfattning. En viss ökning har inträffat fram till slutet av 1974, dvs. under den s. k. högkonjunkturen. Skillnaderna mellan 1970 och 1974 hänför sig dock till en bestämd huvudfaktor, en kraftig ökning av antalet sysselsatta med deltid, främst då kvinnor. Antalet heltidssysselsatta minskar. Sysselsättnings"ökningen", som man officiellt åberopar sig på, består sålunda väsentligen av att en del av den kvinnliga reservarmén kan utnyttjas som deltidsarbetande, medan samtidigt fler heltidsarbetande slås ut. Siffrorna för sysselsättningsökning under 1974 ligger f. ö. knappast ens över felmarginalen. De består till en fjärdedel av en registrerad ökning i företagarnas antal. Att det på ett år skulle blivit ca 20 000 företagare fler i landet framstår med tanke på koncentrationsprocessens riktning som helt orimligt och torde bero på metodfel i själva statistiken. Arbetslösheten i den officiella meningen är trots den registrerade nedgången under 1974 högre än i slutet av 1970.

Den obönhörliga förändring som här på sikt gör sig gällande är ett allvarligt hot mot de lönarbetandes hela samhälleliga ställning. Existensen av en växande reservarmé och den stagnerande sysselsättningen försvarar positionerna i lönekampen. Följden blir också att en ökande del av arbetarklassen – den utslagna och de som över huvud inte kommer in på arbetsmarknaden – kommer att sakna anknytning till arbetarklassens gamla intresseorganisationer och berövas sin sociala kontakt med arbetsplatskamrater. Uppdelningen i vad som i den officiella terminologin kallas A-, B- och C-lag innebär en allvarlig försvagning av arbetarklassens enhet och undergräver de enskilda lönarbetarnas rättsställning. Också ur fördelningspolitisk synvinkel innebär läget nackdelar.

Sverige är med sin allmänna politiska orientering, sin anknytning till EG och sin kapitalexport bundet till västekonomierna. Dessa ekonomier uppvisar sedan åtskilliga år allt starkare kroniska störningar i form av inflation och arbetslöshet. Hela denna ram kommer att innebära mycket allvarliga konsekvenser för sysselsättningen i Sverige nu och i framtiden. Kapitalismen har slutgiltigt vuxit ifrån det stadium då den på sina konjunkturtoppar och med understöd från staten förmådde upprätthålla full sysselsättning.

Hela denna situation måste fackligt och politiskt bekämpas av arbetarklassen. Det är en kamp som med nödvändighet kommer att rikta sig mot hela det system av vars lagbundna utveckling den är ett resultat. Alltmer sammankopplas därför kampen för rätt till arbete med kampen för ett socialistiskt samhälle.

Kapitalismens kris har länge kunnat iaktas också i den regionala utvecklingens höggradiga obalans. Efter 1970 har dessa tendenser delvis skiftat karaktär. Tillväxten i arbetsmarknaden i storstäderna har upphört. Arbetslösheten har också där blivit betydande. Detta har vallat en upplämning av utflyttningen från delar av Norrland, delar av Västsve-

rige, där betydande industriinvesteringar skett på senare tid, som en följd av strävan till västkustetablering, visar inflyttningsöverskott. Däremot drabbas stora delar av sydöstra Sverige av bakslag. Än allvarligare är läget i Mellansverige, där inte endast skogslandet Värmland, utan också tidigare starka industriregioner som Östergötland, Örebro, Västmanland och Gävleborgs län drabbats av betydande tillbakagång. I norra Sverige går alltjämt Västernorrland, liksom Västerbotten och stora delar av Norrbotten tillbaka. Storstadsregionernas innerområden framstår som en ny negativ faktor — här minskar sysselsättning och befolkning och den miljömässiga förslumningen ökar i utbredning.

På sikt är sysselsättningsfrågan i sin lokala och nationella form den viktigaste intressefrågan för arbetarklassen och ett av de mest påtagliga tecken på ett ekonomiskt systems sönderfall och politiska bankrutt.

Ett långsiktigt program måste ovillkorligen formuleras och utarbetas för kampen mot arbetslöshet och undersysselsättning. Ett sådant program utmynnar med nödvändighet i konstaterandet att kampens mål och problemets lösning ligger i upprättandet av en socialistisk ekonomi och samhällsordning. Programmets omedelbara steg förverkligas emellertid redan i kampen under de kapitalistiska grundförhållandena.

Ett sådant program tar inte upp endast formen av sysselsättningspolitik i begränsad mening. Det aktualiserar också hela frågan om var nya arbetstillfällen står att vinna, dvs. var en satsning från folkflertalets synpunkt är mest angelägen. Det handlar inte endast om att skapa ett visst antal arbeten, det handlar också om sociala värderingar rörande vad sorts behov som skall sättas i främsta rummet. I detta avseende blir programmet inte bara riktat mot arbetslösheten i allmänhet utan lika mycket mot profitsystemet, som skapat höggradig kommersialisering i sin ena del och social efterblivenhet och likgiltighet för väsentliga samhällsproblem i den andra.

Programmet går fram utefter tre huvudlinjer.

1. Utbyggnaden av statliga industrier med tyngdpunkten i de regioner som har de svåraste sysselsättnings- och utvecklingsproblemen. Organiserandet av dessa företag som demokratiska spjutspetsar med lönarbetarmajoritet i alla beslutsorgan. Satsning på tillverkning och industrityper, som är resursbesparande, som har en framtida expansionskraft i det att de svarar mot den sociala nyttans och den sociala konsumtionens krav. Brytande med tesen att det påstådda "postindustriella samhället" skulle tvinga till ett accepterande av industrins sysselsättningsmässiga minskning.

2. En långsiktig utbyggnad och strukturförändring i transportväsendet. Stora långsiktiga satsningar på järnvägsväsendets kapacitet och tekniska nivå. Uppbyggnad av kollektiva sammanbindande trafiksystem i de storstadsområden där sådana saknas. Investeringar för att avsevärt öka den billiga och miljövänliga inrikes sjöfartens roll i transportsystemet. Alla dessa investeringar bidrar, liksom en medvetet stimulerad och socialt inriktad konsumtion, till att bilda underlag för de statliga industrierna.

3. Ett stort ekonomiskt och politiskt specialprogram för social och miljömässig rehabilitering av samhället, ägnat att avvärja och undanröja sociala bristfenomen och rovdriften med miljön i vid mening. Grundläggande upprustning av hela vardsektorn. Snabb kvantitativ och kvalitativ utbyggnad av förskolor och fritidshem. Materiella och socialpolitiska insatser för den fysiska och sociala miljös rehabilitering i städernas förstadsområden och i avfolkningsbygderna. Miljömässig och trafikmässig sanering av städernas innerområden. Nya och kvalitativt annorlunda utbildningsinsatser för att tillgodose behovet av de många specialkunskaper som krävs genom utbyggnaden och genom arbetarsjälvstyrelse i statsföretagen. Investering i ny, progressiv forskning på i synnerhet den biologiska, miljötekniska, energipolitiska och beteendevetenskapliga sidan.

Ett sådant program har hela sin udd riktad mot ett föräldrat och värdepolitiskt söndertfallande system. Det sammanknyter arbetarklassens dagskamp med dess historiska uppgift.

Mot bakgrund av det anförda föreslas

att riksdagen beslutar uppdra åt den sittande sysselsättningsutredningen att utarbeta förslag om ett långsiktigt aktionsprogram i sysselsättningsfrågan i enlighet med de riktlinjer och mål, som föreslagits i denna motion.

Stockholm den 27 januari 1975

C.-H. HERMANSSON (vpk)

FIVOR MARKLUND (vpk)

LARS WERNER (vpk)

i Tyresö

NILS BERNDTSON (vpk)

GUSTAV LORENTZON (vpk)

